

Przedsięwzięcia prywatyzacyjne w górnictwie w okresie przemian gospodarczych

Privatization processes in the mining sector in the period of economic transformation

Mgr inż. Anna Kielerz^{*)}

Treść: Adaptacja górnictwa do potrzeb gospodarki rynkowej wymagała nie tylko ograniczenia nadmiernego wydobycia, ale także wzrostu wydajności pracy, co wiązało się z koniecznością zmniejszenia zatrudnienia w kopalniach. Problem ten próbowano rozwiązać w ramach kolejnych programów rządowych. Jednym ze sposobów realizacji tego procesu transformacji były przedsięwzięcia prywatyzacyjne w ramach kopalń i spółek górniczych.

Abstract: Adjustment of the mining industry to market economy required not only restrictions on production but also an increase in productivity which entailed the employment reduction. Subsequent governmental programs were being implemented to tackle the problem. The privatization processes in coal mines and mining companies were among the measures taken in the economic transformation period.

Słowa kluczowe:

reforma górnictwa węgla kamiennego, przedsięwzięcia prywatyzacyjne, zatrudnienie

Key words:

hard coal mining reform, privatization processes, employment

1. Wprowadzenie

Jednym z najtrudniejszych do rozwiązania problemów w okresie transformacji gospodarki był problem restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego, którego głównym celem było doprowadzenie do prawidłowego funkcjonowania w warunkach gospodarki wolnorynkowej.

W pierwszym etapie restrukturyzacji w 1990 roku kopalnie węgla kamiennego uzyskały status przedsiębiorstw państwowych i pełną samodzielność, która nie przyniosła jednak oczekiwanej poprawy w ich funkcjonowaniu.

Obraz górnictwa węgla kamiennego w 1990 roku to 70 kopalń, w tym 5 trwale nierentownych postawionych w stan likwidacji. W latach 1990÷2013 zlikwidowano 44 kopalnie stosując dwie strategie: pierwsza polegała na likwidacji bezpośredniej, czyli postawienie zakładu w stan likwidacji, druga – na likwidacji pośredniej, czyli łączeniu kopalń przewidzianych do likwidacji z kopalniami mającymi perspektywę dalszego funkcjonowania.

Cztery kolejne programy rządowe podejmowały zagadnienia związane z restrukturyzacją górnictwa węgla kamiennego.

Nadmierne wydobycie, niewystarczająca wydajność pracy, brak promocji węgla, zgoda państwa na zastępowanie węgla innymi nośnikami energii wymusiły na kopalniach redukcję zatrudnienia. W latach 1990÷2013 wystąpił spadek liczby pracujących w kopalniach z 415 704 do 106 693, tj. o 309 011 osób.

2. Przedsięwzięcia prywatyzacyjne

Dostosowanie kopalń do warunków rynkowych wymagało przeprowadzenia głębokiej restrukturyzacji nie tylko podziemnej części zakładu górniczego, ale i całej powierzchni kopalń. Celowość tych przedsięwzięć została ujęta we wszystkich opracowanych dotychczas programach restrukturyzacji polskiego górnictwa. Proces ten zmierzał do ograniczenia nadmiernie rozbudowanej struktury organizacyjnej kopalń i skoncentrowania się maksymalnie na wydobyciu i przeróbce węgla.

Działania restrukturyzacyjne dotyczyły jednak głównie powierzchni kopalń. Prywatyzację powierzchni rozpoczęto w 1990 roku. Proces ten największego tempa nabrał w roku 1993 i w I połowie 1994 roku. Działania zostały wyraźnie spowolnione w drugiej połowie 1994 roku, kiedy to prowadzone były rozmowy w ramach Komisji Trójstronnej na temat zasad restrukturyzacji powierzchni kopalń. Większość możliwej do objęcia wówczas tym procesem powierzchni została sprywatyzowana przed wejściem w życie „Zasad restrukturyzacji powierzchni kopalń węgla kamiennego” z września 1994 roku.

Wejście w życie zasad:

- ustaliło jednoznacznie okres i zakres przyznawanych preferencji, z których korzystały spółki powstałe zarówno przed, jak i po 13 września 1994 roku,
- zabezpieczyło pracownikom nowo powstałych spółek (na bazie majątku kopalń) dostęp do świadczeń socjalnych, jak i prawo do ewentualnego powrotu na kopalnię w razie upadłości nowego podmiotu gospodarczego.

^{*)} Agencja Rozwoju Przemysłu SA O/Katowice

Kopalnie po otrzymaniu pisma Ministerstwa Przemysłu i Handlu z dnia 21.09.1995 roku wstrzymały prywatyzację procesu wydobycia i wzbogacania węgla.

2.1. Prywatyzacja powierzchni kopalń do roku 1995

Analizując przedsięwzięcia prywatyzacyjne w górnictwie do roku 1995 można stwierdzić, że:

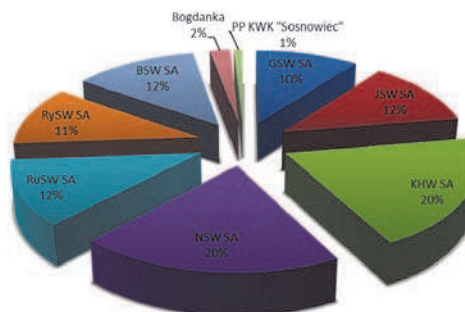
- przekształceniom poddano 486 jednostek organizacyjnych kopalń (w tym: warsztaty mechaniczne, oddziały gospodarcze, budowlane, transportowe i sprzętu ciężkiego, place składowe, oddziały kolejowe, działalność socjalną i mieszkaniową),
- na tej bazie powstało 305 nowych podmiotów gospodarczych (najwięcej w latach 1993÷1994),
- najczęściej spotykaną formą organizacyjną była spółka z ograniczoną odpowiedzialnością,
- z 55 kopalń do nowo powstałych podmiotów gospodarczych od początku ich tworzenia do końca roku 1995 odeszło łącznie 19 308 osób.

W latach 1993÷1995 zanotowano największą liczbę osób, które zostały przeniesione do podmiotów powstałych na bazie oddziałów przedsiębiorstw górniczych. Od 1996 roku nastąpiło ograniczenie w zwalnianiu osób z przyczyn ekonomicznych z przedsiębiorstw górniczych. W sumie do końca 2004 roku w wyniku podjętych przedsięwzięć prywatyzacyjnych z kopalń odeszły 29 453 osoby do firm powstałych w wyniku wydzielenia oddziałów kopalń jako samodzielnych podmiotów gospodarczych.

W latach 1993÷1999 wszystkie przedsiębiorstwa górnicze tworzyły samodzielne podmioty na bazie majątku kopalń i przenosiły do nich swoich pracowników. W kategorii „pozostałe” (na rys. 1) znajdują się, nie będące w strukturach spółek kopalnie postawione w stan likwidacji oraz samodzielne kopalnie-spółki, które nie wchodziły w skład żadnej z istniejących spółek węglowych.

Po 2002 roku występowały już tylko pojedyncze przypadki przejścia pracowników z kopalni do podmiotów gospodarczych utworzonych na bazie majątku kopalni. Ma to częściowy związek z programem restrukturyzacji górnictwa z 2004 roku, w którym pojawił się poszerzony w stosunku do poprzednich programów pakiet świadczeń dla osób odchodzących z powierzchni przedsiębiorstw górniczych. Oprócz 3-letnich świadczeń górniczych dla osób zatrudnionych pod ziemią, przewidziano również świadczenia aktywizująco-

-adaptacyjne, takie jak stypendium i kontrakt na przekwalifikowanie dla osób zatrudnionych na powierzchni czy pożyczki na podjęcie własnej działalności gospodarczej. Dopuszczono także możliwość dofinansowania kosztów zatrudnienia poza górnictwem osób, które skorzystały z stypendium lub kontraktu na przekwalifikowanie.

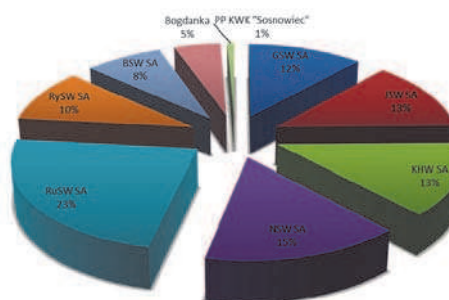

Rys. 2. Procentowy udział utworzonych podmiotów gospodarczych powstałych do 1995 roku w poszczególnych spółkach górniczych

Źródło: opracowanie własne

Fig. 2. Percentage of newly created businesses in particular mining companies until 1995

Source: own elaboration

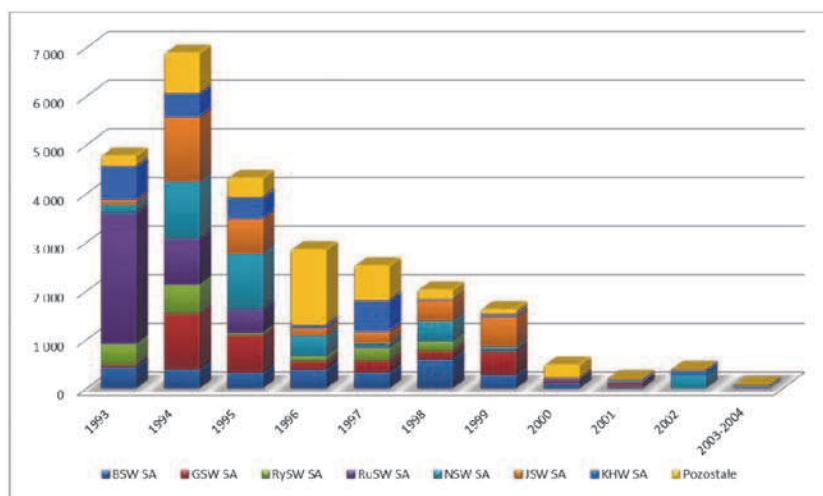

Rys. 3. Udział procentowy liczby pracowników, którzy odeszli do podmiotów gospodarczych powstałych do 1995 roku w poszczególnych spółkach górniczych

Źródło: opracowanie własne

Fig. 3. Percentage of employees who left to businesses created in particular mining companies until 1995

Source: own elaboration

Rys. 1. Liczba odejść do nowo powstałych podmiotów gospodarczych w latach 1993÷2004

Źródło: opracowanie własne

Fig. 1. Number of employed staff in the newly created businesses in 1993÷2004

Biorąc pod uwagę liczbę utworzonych podmiotów gospodarczych powstałych na bazie majątku kopalń do 1995 roku przez 7 spółek węglowych (rys. 2), aż 40 % z nich utworzyły tylko 2 spółki węglowe (Katowicki Holding Węglowy S.A. i Nadwiślańska Spółka Węglowa S.A.).

W przypadku 3 spółek węglowych (BSW S.A., KHW SA, NSW S.A.) stworzono wiele małych podmiotów gospodarczych.

Analiza liczby osób, które zostały przeniesione do podmiotów gospodarczych wydzielonych z oddziałów kopalń, wskazuje iż najwięcej bo aż 23 % odeszło z Rudzkiej Spółki Węglowej SA (rys. 3).

2.2. Podmioty gospodarcze utworzone w 2013 roku

Przeprowadzone badanie w zakresie realizacji zadań w 2013 roku przez podmioty zewnętrzne w przedsiębiorstwach górniczych (na podstawie bazy danych prowadzonej przez ARP SA O/Katowice) wykazało, że z 305 wymienionych podmiotów gospodarczych, które powstały w wyniku przedsięwzięć prywatyzacyjnych w górnictwie w okresie przemian gospodarczych, 15 % z nich wykonywało prace na rzecz kopalń na podstawie umów podpisanych z przedsiębiorstwami górniczymi. Podmioty te wykonywały prace pod ziemią i na powierzchni w 27 kopalniach, wchodzących w skład wszystkich przedsiębiorstw górniczych.

Wszystkie analizowane podmioty gospodarcze aktualnie działają bez pierwotnych preferencji i stają do przetargów w przedsiębiorstwach górniczych na równych zasadach z innymi podmiotami.

Z 44 podmiotów gospodarczych powstałych na bazie majątków kopalń, prace:

- wyłącznie na powierzchni wykonywało 35 firm usługowych, w których średnie zatrudnienie wyniosło 136 osób i które przepracowały w ciągu roku 377 504 roboczodniówki,
- wyłącznie pod ziemią wykonywały 3 firmy usługowe, które zatrudniały średnio w ciągu roku 87 osób, które przepracowały 67 928 roboczodniówek,
- równocześnie pod ziemią i na powierzchni prace wykonywało 9 firm usługowych, które przepracowały w sumie 161.418 roboczodniówek i zatrudniały średnio w roku do zadań wykonywanych w kopalniach 135 osób.

Część podmiotów nie przetrwała próby samodzielnej działalności na konkurencyjnym rynku. Z pewnością miały na to wpływ trudności ekonomiczne kopalń (wydłużone okresy płatności za usługi i dostawy do 120 dni i więcej, drastyczne ograniczenie wydobycia, a w konsekwencji zmniejszanie się zapotrzebowania na usługi i dostawy), kurczący się rynek pracy w wyniku zamykania kolejnych kopalń oraz kryzysy gospodarcze, które również oddziaływały na firmy działające w sektorze górnictwa węgla kamiennego.

Działalność na rynku to również konsolidacje i przejęcia, w tym zakresie przykładem może być np. łączenie się wydzielonych z kopalń spółek mieszkaniowych.

3. Podsumowanie

Prywatyzując powierzchnię kopalń, oczekiwano wiele korzyści dla kopalń, m.in.:

- uproszczenia struktury organizacyjnej kopalń, zbliżając tym samym kopalnie do modelu docelowego, czyli modelu związanego bezpośrednio z wydobyciem,
- zahamowania dalszego szybkiego wzrostu kosztów działalności na powierzchni kopalń, poprzez przekazanie załóg i sprzętu do nowo tworzonych podmiotów gospodarczych,
- zmniejszenia zatrudnienia i podniesienia wydajności kopalń.

Realizacja od 1993 roku programów rządowych dotyczących restrukturyzacji sektora górnictwa węgla kamiennego, doprowadziła do zmniejszenia liczby czynnych kopalń oraz zmniejszenia zatrudnienia, a przez to m.in. do podniesienia wydajności kopalń.

Prywatyzacja jako proces związany z przekształceniami w polskim górnictwie węgla kamiennego, zmierzający do dostosowania go do warunków gospodarki rynkowej, odpowiadającej standardom Unii Europejskiej przeprowadzona była dwu etapowo. W pierwszym etapie przeprowadzania komercjalizacji nastąpiło przekształcenie przedsiębiorstw państwowych w jednoosobowe spółki Skarbu Państwa. Drugim etapem, który trwa do dziś, jest objęcie akcji przez inne podmioty niż Skarb Państwa m.in.: poprzez wprowadzenie spółek na giełdę, sprzedaż inwestorowi branżowemu.

Źródła: materiały własne Agencji Rozwoju Przemysłu SA Oddział w Katowicach